

Nr 68.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen med förslag om ändring i och tillägg till grunderna för förvaltningen af vissa kronan tillhöriga vattenfall; gifven Stockholms slott den 10 februari 1911.

Under åberopande af bifogade utdrag af protokollet öfver civilärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härigenom föreslå Riksdagen att för sin del besluta,

dels att de i 2 § af kungl. kungörelsen den 4 juli 1910 angående grunder för förvaltningen af vissa kronan tillhöriga vattenfall meddelade bestämmelser skola utbytas mot följande stadganden:

»2 §.

Där vattenfall, som förvaltas af vattenfallsstyrelsen, icke tagits i anspråk för kronans räkning, ankomme på Kungl. Maj:t att förordna, huruvida det må af kronan med eller utan utmål af mark upplåtas åt annan till nyttjande. Har förordnande meddelats om upplåtelse till nyttjande af vattenfallslägenhet, som nu sagts, skall lägenheten i enlighet med här nedan stadgade grunder genom styrelsens försorg upplåtas på arrende eller med vattenfallsrätt.»

dels ock att till omförmälda grunder skola fogas följande nya stadganden:

»18 §.

Där vattenfallslägenhet skall upplåtas med vattenfallsrätt, skall hvad här ofvan i 3—5 och 7—15 samt 17 §§ är föreskrifvet beträffande arrende äga motsvarande tillämpning; dock att upplåtelse af vattenfall i obebyggdt skick må, utan hinder af stadgandet i 4 §, ske för en tid af intill nittiofem år. Afser sådan upplåtelse längre tid än sextiofem år, äge nyttjanderättshafvaren ej optionsrätt att få vattenfallslägenheten till sig ånyo upplåten, utan vare pliktig att vid utgången af upplåtelse tiden afträda vattenfallet och utan lösen till kronan afstå de honom tillhöriga, å lägenheten befintliga vattenverksbyggnader äfvensom annan i aftalet

angifven, honom tillhörig och å lägenheten befintlig egendom, som erfordras för vattenkraftanläggningens drift. Bestämmelse om hvad sålunda skall gälla skall intagas i upplåtelsehandlingen.

19 §.

I aftal om vattenfallsrätt må kunna stadgas, att vattenfallsstyrelsen äger utse sakkunnig person, som har att på nyttjanderättshafvarens bekostnad å arbetsplatsen kontrollera arbetets utförande och å kronans vägnar godkänna anläggningarna i den mån de utförts eller fullbordats.

I aftalet skall föreskrivas, att, om nyttjanderättshafvaren vid utförande af vattenkraftanläggningen gör större afvikelse från de af vattenfallsstyrelsen godkända ritningarna till anläggningen eller icke ställer sig till efterrättelse de föreskrifter, som af vattenfallsstyrelsen meddelats i och för anläggningens utförande på ändamålsenligt och betryggande sätt, vattenfallsstyrelsen skall äga att låta inställa arbetets vidare fortsättande.

Därest i aftalet stadgas skyldighet för nyttjanderättshafvaren att inom viss föreskrifven tid hafva påbörjat arbetet med vattenfallets byggande eller hafva fullbordat anläggningen i dess helhet, må tillika, om särskilda skäl föranleda därtill, i aftalet intagas bestämmelse därom, att nyttjanderättshafvaren, i händelse af väsentlig försummelse i nämnda hänseende, skall, om sådant å kronans vägnar yrkas, anses hafva förverkat vattenfallsrätten och kronan förty vara berättigad att uppsäga aftalet; dock att, om uppsägning ej skett inom sex månader från den tid, då arbetet skulle hafva varit påbörjadt eller anläggningen fullbordad, kronan sedan ej äger åberopa nyttjanderättshafvarens försummelse härutinnan såsom grund för hans skiljande från vattenfallsrätten.»

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas Riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förblifver Riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Hugo Hamilton.

*Utdrag af protokollet öfver civilärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 10
februari 1911.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern LINDMAN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena greve TAUBE,
Statsråden: PETERSSON,
HEDERSTIERNA,
SWARTZ,
grefve HAMILTON,
MALM,
LINDSTRÖM,
NYLANDER,
VON SYDOW,
VON KRUSENSTIERNA.

Departementschefen, statsrådet greve Hamilton anförde:

Vid 1910 års Riksdag antogos i hufvudsakligaste öfverensstämmelse med en af Eders Kungl. Maj:t framlagd proposition grunder för förvaltningen af vissa kronan tillhöriga vattenfall. Sedermera har nådig kungörelse i ämnet utfärdats den 4 juli 1910. Öfver det förslag, som legat till grund för propositionen, hade svenska vattenkraftföreningen afgifvit yttrande, och hade i det slutligen antagna förslaget skäligen hänsyn tagits till de af föreningen uttryckta önskemålen.

Dessa grunder afse allenast upplåtelse på vanligt arrende.

Emellertid har Eders Kungl. Maj:t förut denna dag, på sätt redan vid nästlidet års Riksdag ställdes i utsikt, beslutit nådig proposition med förslag till lagstadganden angående ett nytt rättsinstitut, benämndt vattenfallsrätt, afscende upplåtelse af kronan tillhöriga vattenfall under hufvudsakligen samma villkor, som gälla beträffande tomträtt. Det torde därför vara nödigt, att allmänna grunder blifva fastställda jämväl för upplåtande af vattenfallsrätt.

Grunder för
upplåtelse
af vatten-
fallsrätt.

I det förslag till grunder för förvaltningen af vissa kronan tillhöriga vattenfall, som uppgjorts af särskildt tillkallade sakkunniga och på hvilket den af Eders Kungl. Maj:t i ämnet aflättna propositionen var byggd, hade förutsatts, att de föreskrifter, som meddelats beträffande arrende, skulle i hufvudsak äga motsvarande tillämpning å upplåtelse med vattenfallsrätt.

Lagrådet.

Vid granskning af förslaget till lag om vattenfallsrätt erinrade emellertid lagrådet, hvars yttrande öfver förslaget inhämtats, i anslutning till de anmärkningar, som beträffande tomträtt på sin tid framställdes inom högsta domstolen, att den i förslaget till lag om vattenfallsrätt medgifna frihet att i aftal om upplåtelse af vattenfallsrätt inrymma hvad villkor som helst angående vattenfallsrättens förverkande jämte skyldighet för nyttjanderättshafvaren att vid aftalets upphörande utan lösen till ägaren af vattenfallslägenheten afstå å lägenheten befintliga byggnader och inrättningar vore ägnad att väcka betänkligheter, enär en dylik aftalsfrihet kunde äfventyra ett af de ändamål man velat vinna genom vattenfallsrättsinstitutet eller att vattenfallsrätten skulle kunna tjäna såsom underpant för lån. Då emellertid de inom högsta domstolen i sådant afseende framförda anmärkningar icke vunno afseende vid nyttjanderättslagens antagande, borde enligt lagrådets uppfattning ej lämpligen ifrågasättas, att lagen om vattenfallsrätt därutinnan skulle intaga en afvikande ståndpunkt.

Nödig motvikt mot en i sistnämnda lag medgifven aftalsfrihet kunde emellertid, anför lagrådet vidare, på annan väg ernås, enär i fråga om vattenfallsrätt kronan alltid är den upplåtande kontrahenten. Det vore nämligen att förutse, att, i likhet med hvad på andra områden ägt rum, allmänna grunder för upplåtande af vattenfallsrätt blefve i särskild ordning stadgade, och i dessa kunde och borde ofvanberörda anmärkningar beaktas. Hur närliggande det än kunde synas, lämpa sig emellertid enligt lagrådets mening icke såsom förebild de af 1910 års Riksdag antagna och af Eders Kungl. Maj:t genom nådig kungörelse den 4 juli 1910 utfärdade grunder för förvaltningen af vissa kronan tillhöriga vattenfall, enär i dessa grunder stadgas skyldighet för arrendator att i vissa fall, bland annat när arrende upphör i följd af förverkande, utan lösen afstå honom tillhöriga byggnader, hvarjämte upptagas bestämmelser, som möjliggöra, att arrendet i ett flertal fall, och stundom af skäligen obetydlig anledning, kan blifva förverkadt.

Med anledning af hvad lagrådet sålunda anfört anbefalldes vattenfallsstyrelsen genom nådigt beslut den 15 juli 1910 att inkomma med yttrande och förslag i ämnet.

Vattenfallsstyrelsen har därefter inkommit med underdånigt yttrande den 29 oktober 1910.

Styrelsen erinrar till en början, att lagrådet synes anse, att de i nådiga kungörelsen den 4 juli 1910 innefattade grunder för förvaltningen af vissa kronan tillhöriga vattenfall icke böra tillämpas vid upplåtelse af dylikt vattenfall med vattenfallsrätt, dels enär öfverhufvudtaget enligt dessa grunder nyttjanderättshafvaren skall tillförbindas att i vissa fall till kronan utan lösen afstå honom tillhöriga byggnader, dels ock därför att de däri angifna skäl till förverkande af nyttjanderätten stundom icke äro af den betydelse, att de skäligen böra medföra en så ingripande påföljd.

Vattenfallsstyrelsen anför vidare.

Ser man efter, när det enligt nådiga kungörelsen den 4 juli 1910 — frånsedt de fall då förverkande ägt rum — bör åligga arrendatorn att utan lösen till kronan afstå de honom tillhöriga, å vattenfallslägenheten befintliga vattenverksbyggnader, så finner man, att dylik skyldighet skall åligga arrendatorn dels vid utgången af den tid, för hvilken han efter den första arrendeperiodens utgång kan erhålla förnyad upplåtelse af vattenfallslägenheten, dels ock efter första arrendeperiodens slut, för den händelse arrendatorn icke vill begagna sig af honom tillkommande optionsrätt. Då staten i hvarje fall under en lång tid framåt nästan undantagslöst torde komma att upplåta vattenfall till nyttjande i omonteradt skick, skulle följaktligen arrendatorn, vid afstående af sina byggnader och eventuellt äfven annan egendom, i förra fallet i regel hafva innehaft lägenheten i 85 och i senare fallet i 55 år, eller om Eders Kungl. Maj:t därtill lämnat medgifvande i respektive 95 och 65 år. Vattenfallsstyrelsen föreställer sig därför, att ifrågavarande bestämmelser skola kunna tillämpas äfven på upplåtelse med vattenfallsrätt utan att nyttjanderättshafvaren därigenom beredes afsevärdt större svårigheter vid anskaffande af lån mot inteckning i vattenfallsrätten. Det torde, enligt hvad styrelsen vidare anför, hufvudsakligen vara för täckande af de med vattenkraftanläggningens utförande förenade, ofta mycket betydande kostnader, som vattenfallsrättshafvaren är beroende af att den till honom upplåtna rättigheten kan användas såsom säkerhet för realkredit. Om man räknar med en normal byggnadstid af omkring fem år, skulle följaktligen återstå en amorteringstid af ungefär 80 à 90, respektive 50 à 60 år. Redan en amorteringsperiod af 50 år torde enligt styrelsens

mening vara längre, än en kreditgifvare i regel lärer vara benägen att medgifva ett industriellt företag, hvarför erhållet byggnadslån redan före denna periods utgång bör vara amorterad, oafsedt om nyttjanderättshafvaren vid nyttjanderättens upphörande erhåller lösen för sina byggnader eller ej. Det torde emellertid, menar styrelsen, tryggt kunna förutsättas, att det endast i mycket sällsynta undantagsfall skall förekomma, att en vattenfallsrättshafvare förklarar sig icke vilja begagna sig af honom tillkommande optionsrätt, i synnerhet som han lärer kunna påräkna att få öfverlåta vattenfallsrätten på annan person för den nya arrendeperioden. I hvarje fall torde ett sådant afstående af optionsrätt i regel icke äga rum utan efter därom träffad öfverenskommelse mellan vattenfallsrättshafvaren och innehafvarna af eventuella inteckningar i vattenfallsrätten.

Vattenfallsstyrelsen erinrar vidare, att, ehuru det naturligtvis måste antagas, att det för en vattenfallsrättshafvare skall blifva lättare att få lån mot säkerhet i vattenfallsrätten med hvad därtill hör, om han alltid är tillförsäkrad lösen för sina byggnader vid nyttjanderättens upphörande — särskildt torde detta vara fallet, om han är i behof af lån under sista delen af upplåtelseiden — det dock torde förtjäna framhållas, att det för finansieringen af en vattenkraftanläggning, belägen å en med vattenfallsrätt upplåten vattenfallslägenhet, icke torde vara af så stor betydelse, som det vid första påseendet kan tyckas, om vattenfallsrättshafvaren vid nyttjanderättens upphörande erhåller lösen för sina byggnader eller icke. Om han är berättigad att vid nyttjanderättstidens utgång utfå lösen för byggnaderna, lärer nämligen, påpekar styrelsen, den årliga afgift, han har att utgöra till kronan, i regel komma att sättas högre. Då det ansetts ändamålsenligt att beträffande upplåtelse af vattenfallslägenhet på vanligt arrende stadga, att arrendatorn i vissa fall vid arrendets upphörande skall utan lösen till kronan afstå de å lägenheten befintliga vattenverksbyggnader och annan egendom, synes det styrelsen icke vara lämpligt att göra afvikelse härifrån vid upplåtelse af vattenfallsrätt. Om så sker, torde det dessutom ligga nära till hands att antaga, att spekulanter å kronan tillhörig vattenkraft endast i sällsynta undantagsfall skola vara benägna att mottaga upplåtelse af ett kronan tillhörigt vattenfall på vanligt arrende utan i stället så godt som alltid påfordra upplåtelse med vattenfallsrätt.

De i nådiga kungörelsen den 4 juli 1910 stadgade skäl till förverkande af arrenderätt till upplåten vattenfallslägenhet återfinnas i § 6 af nämnda kungörelse. Det är emellertid, anför vattenfallsstyrelsen, att märka, att beträffande vanlig arrenderätt jämväl gälla de förverkande-

skäl, som finnas upptagna i 2 kap. 36 § af lagen om nyttjanderätt till fast egendom. Beträffande vattenfallsrätt skulle däremot, om berörda kungörelse komme till tillämpning äfven vid upplåtelse med vattenfallsrätt, endast gälla de förverkandeskäl § 6 innehåller, för den händelse det icke i något särskildt fall befunnes lämpligt och nödigt att därutöfver i aftalet inrycka någon bestämmelse om nyttjanderättens förverkande på annan grund. Vattenfallsstyrelsen framhåller dessutom, att ifrågavarande paragraf är så formulerad, att endast det förverkandeskäl, som finnes omnämndt i första stycket af paragrafen, ovillkorligen skall inryckas i nyttjanderättsaftalet. Beträffande de förverkandeskäl, som angifvas i paragrafens andra och tredje stycken, är det däremot lämnadt kontrahenterna öppet att öfverenskomma, huruvida de skola intagas i aftalet eller icke.

Såsom här ofvan erinrats, synes lagrådet hysa den uppfattningen, att icke alla de i § 6 af nådiga kungörelsen den 4 juli 1910 omförmälda förverkandeskäl äro af den betydelse, att de skäligen böra medföra nyttjanderättens förlust. Denna uppfattning kan emellertid vattenfallsstyrelsen för sin del icke biträda. Det synes tvärtom styrelsen, som om ett nyttjanderättshafvarens bristande åt sina skyldigheter enligt kontraktet i de punkter, som angifvas i nämnda paragraf, vore af den synnerliga vikt för kronan, att de till fulla motivera en förlust af nyttjanderätten. Då kronan enligt aftalet kan komma att inlösa den af nyttjanderättshafvaren utförda vattenkraftanläggningen eller denna utan lösen hemfaller till kronan, måste det nämligen enligt styrelsens åsikt vara af stor betydelse för kronan, om nyttjanderättshafvaren bebygger vattenfallet på ett helt annat sätt, än de af vattenfallsstyrelsen godkända ritningarna utvisa, eller icke utför anläggningen på ett ändamålsenligt och för framtiden betryggande sätt. Redan det allmänna intresset af att vattenverksbyggnaderna utföras så omsorgsfullt, att fara för dammbrott och skada å nedanför liggande vattenverk eller annan egendom förebygges, torde, säger styrelsen, motivera, att kronan får ett effektivt medel i sin hand att öfva påtryckning på nyttjanderättshafvaren, om denne skulle tredskas med att göra mera betydande afvikelse från de fastställda ritningarna för anläggningen eller utför densamma på ett slarfvigt och otillfredsställande sätt.

I de aftal, som komma att avslutas om upplåtelse af kronan tillhöriga vattenfall till nyttjande, torde i regel intagas bestämmelser om att nyttjanderättshafvaren under byggnadstiden befrias från erläggande af någon afgift för upplåtelsen eller åtminstone torde afgiften komma att sättas lägre än för tiden efter det anläggningen blifvit färdig och tagits

i bruk. Det kan då enligt styrelsens mening icke anses vara för kronan oviktigt, om arrendatorn icke inom föreskrifven tid påbörjar anläggningsarbetena eller om han utan giltigt skäl fördröjer deras fullbordande. Betydande belopp skulle därigenom kunna undandragas kronan. Om någon kännbar påföljd icke vore förenad med ett dylikt handlingssätt, kunde det dessutom lätt inträffa, att personer i rent spekulationssyfte togo upplåtelse af ett kronans vattenfall.

Hvad åter angår den eventualiteten, att nyttjanderättshafvaren använder upplåten vattenkraft eller däraf framställd energi för annat ändamål än vid upplåtelsen förutsatts, åberopar vattenfallsstyrelsen hvad jag därom anfört till statsrådsprotokollet den 8 april 1910 vid föredragning af det förslag till grunder för vissa kronan tillhöriga vattenfall, hvarpå nådiga kungörelsen den 4 juli 1910 hvilat. Styrelsen framhåller därjämte, att genom den jämkning, Riksdagen lät nu ifrågakommande bestämmelse undergå, densamma blifvit högst väsentligt mildrad. Genom särskilda bestämmelser i aftalet torde för öfrigt enligt styrelsens mening den risk för nyttjanderättens förverkande, som för vattenfallsrättshafvaren och eventuella långgiffvare kan ligga i en föreskrift af nu ifrågakommande art, utan större svårighet kunna aflägsnas. I de fall, då den årliga afgiften för nyttjanderätten till ett kronans vattenfall sättes särskildt låg, därför att vattenkraften enligt uppgift skall användas till visst angifvet ändamål t. ex. till viss, för landet betydelsefull fabrikation, som icke är i stånd att bära ett normalt kraftpris, kunde nämligen redan i aftalet föreskrivas, att, om nyttjanderättshafvaren använder vattenkraften till annat ändamål än sålunda förutsatts, den årliga afgiften skall utgå med visst i aftalet angifvet förhöjdt belopp. Om en sådan bestämmelse inryckes i aftalet, skulle följaktligen ett förverkande af nyttjanderätten under angifven förutsättning icke ifrågakomma utan vattenfallsrättshafvaren endast blifva skyldig att erlægga den i aftalet bestämda högre afgiften.

Äfven om något dylikt stadgande icke skulle inflyta i aftalet, synes det emellertid vattenfallsstyrelsen, som om risken för nyttjanderättens förverkande icke skulle vara så stor, som enbart ordalagen i 6 § af nämnda kungörelse kunna gifva vid handen. I samtliga de fall, då förverkande kan äga rum, skall nämligen nyttjanderättshafvaren, i händelse af nyttjanderättens förverkande, gå förlustig de af honom utförda, mången gång mycket kostsamma anläggningarna. Det lär då kunna antagas, att domstolarna skulle anse sig kunna bifalla af kronan förd talan om förverkande af nyttjanderätt till upplåten vattenfallslägenhet endast under förutsättning att nyttjanderättshafvaren uppenbarligen och i stor utsträckning åsidosatt sina förpliktelser enligt aftalet.

Om nådiga kungörelsen den 4 juli 1910 i nu förevarande delar blefve tillämplig jämväl å upplåtelser med vattenfallsrätt, kan det enligt styrelsens förmenande icke heller med skäl befaras, att det med vattenfallsrättsinstitutet afsedda ändamålet, att vattenfallsrätten skall tjäna såsom underpant för lån, skulle äfventyras. För att erfara, hvilken uppfattning i denna fråga gör sig gällande inom finansiella kretsar, har styrelsen hänvänt sig till några af våra ledande bankmän med förfrågan i ämnet. Dessa hafva därvid uttalat såsom sin uppfattning att, om § 6 i nådiga kungörelsen den 4 juli 1910 komme att gälla äfven för vattenfallsrättsupplåtelser, en långgifvares risk därigenom icke skulle afsevärdt höjas och följaktligen vattenfallsrättens belåningsvärde icke heller däraf komma att röna någon afsevärd inverkan.

Härvid är det en omständighet, till hvilken särskild hänsyn bör tagas. Enligt hvad styrelsen inhämtat bruka bankerna under byggnadstiden i regel utlämna beviljade lån till industriella företag endast mot extra säkerhet. Först efter det anläggningen blifvit fullbordad och tagen i bruk, ordnas förhållandena definitivt på förut aftaladt sätt. Skulle upplåten vattenfallsrätt förverkas under byggnadstiden, torde därför långgifvaren i regel icke komma att lida någon förlust, då han kan hålla sig till den ofvan omförmälda extra säkerheten. Det torde till och med, enligt hvad styrelsen framhåller, kunna sägas, att det tryck, som bestämmelsen i § 6 första stycket i nådiga kungörelsen den 4 juli 1910 skulle utöfva på vattenfallsrättshafvaren att utföra vattenkraftanläggningen på ett betryggande och tillfredsställande sätt, bör vara ägnadt att öka pantens värde och således minska långgifvarens risk. Likaledes borde det vara till fördel för långgifvaren att vattenkraftanläggningen så snart som möjligt fullbordas och träder i verksamhet. Hvad åter beträffar en eventuell omläggning af den verksamhet, för hvilken anläggningen planerats, torde, åtminstone då långgifvare utgöres af bankinrättning, någon sådan icke förekomma utan bankens vetskap och efter dess medgifvande. Det blir då äfven möjligt för långgifvaren att, därest sådant skulle anses erforderligt, inverka på vattenfallsrättshafvaren, så att denna vidtager nödig åtgärd för att träffa uppgörelse med kronan, och därigenom undanröja faran af att kronan för talan om vattenfallsrättsrättens förverkande.

Vattenfallsstyrelsen finner sålunda de af lagrådet anförda skäl för uppgörande af särskilda grunder för upplåtelse af vattenfallsrätt till kronan tillhöriga vattenfall icke vara öfvertygande utan anser, att nådiga kungörelsen den 4 juli 1910 utan olägenhet kan gälla äfven för dylik upplåtelse.

Under förutsättning att vattenfallsstyrelsens uppfattning skulle vinna

afseende har styrelsen tillika afgifvit förslag till de ändringar i ifrågasvarande kungörelse, som skulle vara erforderliga. Dessa afse dels en jämkning i 2 §, enligt hvilken, därest förordnande meddelats om upplåtelse till nyttjande af vattenfallslägenhet, lägenheten skall upplåtas antingen, såsom redan gäller, på arrende eller med vattenfallsrätt, *dels ock* ett tillägg, hvarigenom stadgas, att, därest vattenfallslägenhet skall upplåtas med vattenfallsrätt, hvad i 3—15 samt 17 §§ är föreskrifvet beträffande arrende af dylik lägenhet skall äga motsvarande tillämpning.

Det är sålunda allenast hvad 16 § innehåller — förbud att utan vattenfallsstyrelsens medgifvande öfverlåta arrenderätt — som enligt vattenfallsstyrelsens förslag icke skulle tillämpas på vattenfallsrätt, något som betingas af dess beskaffenhet att kunna intecknas för fordran.

Departements-
chefen.

Såsom nämnt afse de af sistlidet års Riksdag antagna, af Eders Kungl. Maj:t genom nådig kungörelse den 4 juli 1910 utfärdade grunder för förvaltningen af vissa kronan tillhöriga vattenfall allenast upplåtelse på vanligt arrende.

På sätt jag förut omnämnt hade de sakkunniga, som uppgjort förslaget i förevarande ämne, förutsatt, att de föreskrifter, som blefve gällande i fråga om arrende, skulle i hufvudsak vinna tillämpning jämväl på upplåtelse med vattenfallsrätt. Inom lagrådet har emellertid anmärkts, att de i kungörelsen den 4 juli 1910 upptagna grunder icke lämpa sig för upplåtelse med vattenfallsrätt, enär i dessa grunder stadgas skyldighet för arrendator att i vissa fall, bland annat när arrende upphör i följd af förverkande, utan lösen afstå honom tillhöriga byggnader, hvarjämte upptagas bestämmelser, som möjliggöra, att arrendet i ett flertal fall, och stundom af skäligen obetydlig anledning, kan blifva förverkadt.

Vattenfallsstyrelsen har å sin sida ansett nådiga kungörelsen den 4 juli 1910 kunna utan olägenhet gälla äfven för upplåtelse med vattenfallsrätt.

Till en början tillåter jag mig betona, att här gäller uteslutande en praktisk fråga, att tillse det förhållandena så ordnas, att staten erhåller bästa möjliga direkta eller indirekta ekonomiska utbyte af de kronan tillhöriga vattenfall, som upplåtas till nyttjande. Härvid framträder genast en grundväsentlig skillnad mellan upplåtelse på arrende och med vattenfallsrätt. I senare fallet är nämligen själfva nyttjanderätten med hvad därtill hörer i byggnader och anläggningar afsedd att kunna tjäna såsom underlag för realkredit, under det arrenderätten såsom sådan icke kan blifva föremål för inteckning. Det synes mig då gifvet, att

man i fråga om upplåtelse med vattenfallsrätt bör anlägga en något annan synpunkt än vid utarrendering, nämligen att främst tillse, det sådana bestämmelser meddelas, att utan eftersättande af statens rätt och trygghet största möjliga säkerhet beredes kreditgifvaren. I samma mån säkerheten för kreditgifvaren ökas torde nämligen villkoren för låntagaren kunna lindras och staten i sin ordning betinga sig högre upplåtelseafgift. Det bör ej heller förbises, att staten vid upplåtelse af sina vattenfall har att utstå en betydande konkurrens från enskilda vattenfallsägare, som äro villiga att afstå äganderätten till sina vattenfall. För att öfver hufvud taget kronans vattenkraftstillgångar skola blifva begärliga för industrien, är det därför angeläget, att upplåtelse, fastän staten bibehåller sin äganderätt, skall ske i former, som i hvarje fall för en långgifvare medför en i förhållande till äganderätten ej alltför underlägsen trygghet.

Utgående från dessa synpunkter skall jag i det följande något närmare behandla lagrådets anmärkningar i nu förevarande hänseenden.

Lagrådets anmärkning riktar sig i första rummet mot att enligt de i kungörelsen den 4 juli 1910 innefattade grunderna nyttjanderättshafvaren skall tillförbindas att i vissa fall till kronan utan lösen afstå honom tillhöriga byggnader. Denna skyldighet åligger arrendatorn, fränsedt de fall då arrendet förverkas, dels vid utgången af andra arrendeperioden och dels efter första arrendeperiodens slut, om arrendatorn ej begagnar sig af sin optionsrätt. Nu synes mig utan vidare klart, att man bör så ordna saken, att kronan, då nyttjanderätten upphör, utan ersättning kommer i besittning jämväl af byggnaderna å vattenfallslägenheten. Att redan vid aftalets uppgörande tillförsäkra nyttjanderättshafvaren lösen kan nämligen vara betänkligt, då man därigenom årtionden i förväg skulle binda statsmakterna vid en betydande utgift. I det fall, som här afses, eller då nyttjanderätten jämte byggnader skall utgöra underpant för fordran, lärer emellertid å andra sidan den tid, inom hvilken skyldigheten för nyttjanderättshafvaren att utan lösen afstå byggnaderna kan inträda, i vissa fall kunna bli väl kort. Vattenfallsstyrelsen har härvid erinrat, att redan den första arrendeperioden har en varaktighet af 55, eventuellt 65 år, och att ett byggnadslån inom denna tid gifvetvis bör vara amorterat. Så torde också säkerligen i normala fall blifva händelsen. Men att märka är, att vid en större vattenkraftanläggning, där byggnadskostnaderna röra sig om millioner kronor, amorteringstiden måste tillmätas något rymligare än vid en mindre industri, och att för öfrigt betydande belopp tid efter annan måste nedläggas på utvidgningar och förbättringar för att göra en sådan anläggning konkurrenskraftig.

Det är visserligen sannt, att nyttjanderättshafvaren har optionsrätt till ny upplåtelse efter första arrendeperiden, men dels äro villkoren för denna nya upplåtelse icke på förhand bestämda, dels är nyttjanderättshafvaren härvidlag ensam afgörande utan att långgifvaren har makt att göra sin vilja gällande. Allt detta har gifvetvis inverkan på villkoren för kreditaftalet och kan i sin mån göra vattenfallsrätten mindre användbar för belåning. Det synes därför lämpligt att, då fråga är om upplåtelse med vattenfallsrätt, bereda möjlighet att gifva upplåtelsen redan från början en längre giltighetstid än som stadgats beträffande arrende. Detta lärer också bäst öfverensstämma med vattenfallsrättens natur, i hvilket afseende jag tillåter mig erinra, att beträffande tomt-rätten, efter hvilket institut vattenfallsrätten är bildad, upplåtelseiden är väsentligen utsträckt i förhållande till annan nyttjanderättsupplåtelse. Jag skulle därför vilja förorda, att upplåtelse med vattenfallsrätt af obebyggt vattenfall må kunna ske för en tid af intill 95 år, dock att, om sådan upplåtelse afser längre tid än 65 år, nyttjanderättshafvaren icke skall äga optionsrätt till ny upplåtelse utan vara pliktig att vid utgången af upplåtelseiden afträda vattenfallet och utan lösen afstå byggnaderna.

Lagrådet har vidare uttalat sina betänkligheter mot att i aftal om vattenfallsrätt skola kunna inryckas bestämmelser om aftalets förverkande, stundom af skäligen obetydlig anledning. Det lärer vara uppenbart, att därest i aftal om vattenfallsrätt intagas förverkandeklausuler, detta i allmänhet skall medföra svårigheter för nyttjanderättshafvaren, då det gäller att förskaffa lån med vattenfallsrätten såsom underpant. Det torde därför böra undersökas, huruvida för behörigt tillgodoseende af kronans rätt det är nödvändigt att inrymma villkor om aftalets förverkande eller om icke saken skall kunna på annat sätt ordnas.

Hvad då angår det i 6 § af nådiga kungörelsen den 4 juli 1910 afsedda fallet att nyttjanderättshafvaren icke inom i aftalet föreskrifven tid påbörjat arbetet med vattenfallets bebyggande eller fullbordat anläggningen i dess helhet, synes bestämmelse om aftalets förverkande här svårigen i vissa fall kunna undvaras. Det lärer nämligen kunna antagas, att det skulle kunna för ägaren af ett vattenfall eller vattenfallskomplex vara ekonomiskt fördelaktigt att äfven mot jämförelsevis hög afgäld förvärfva nyttjanderätten till ett närbeläget kronan tillhörigt vattenfall och sedermera låta detsamma ligga obebyggt allenast i syfte att därigenom försäkra sig mot tillkomsten af en besvärande konkurrens. Ur kreditsynpunkt torde icke heller någon befogad erinran kunna göras mot en förverkandeklausul i nu afsedda fall, då ju säkerligen

långgifvaren icke utlämnar några penningar, innan anläggningen påbörjats, och han väl också lärer tillse, att de penningar, som låntagaren uppbär, verkligen användas till anläggningens utförande. Emellertid tillåter jag mig påpeka, att enligt 6 § af nämnda kungörelse i fråga om arrende icke ovillkorligen föreskrifvits, att bestämmelse om viss tid för arbetets påbörjande och anläggningens fullbordande skall intagas i aftalet. Så lärer ej heller böra ske hvad angår vattenfallsrätten; och torde icke, äfven om bestämmelser i förevarande hänseenden intagits i aftalet, föreskrift om förverkande i anledning af försummelse från nyttjanderättshafvarens sida böra stadgas annat än om särskilda skäl föranleda därtill. Gifvetvis bör icke en än så obetydlig försummelse medföra en så hård påföljd som vattenfallsrättens förlust. Endast ett väsentligt åsidosättande af aftalets föreskrifter bör föranleda aftalets förverkande. Detta synes böra ytterligare utsägas i grunderna. Därest kronan icke inom sex månader från det försummelsen skett uppsagt aftalet, lärer kronan icke böra äga att påkalla tillämpning af förverkandeklausulen.

Beträffande åter öfriga i 6 § upptagna omständigheter, som i afseende å arrende kunna medföra aftalets förverkande, torde, då fråga är om upplåtelse med vattenfallsrätt, kronans rätt kunna på annat sätt behörigen tillgodoses. Enligt det förslag till lagstiftning, som nu förelagts Riksdagen, skulle nämligen kronan för afgäld, som betingats vid upplåtelse af vattenfallsrätt, njuta förmånsrätt i vattenfallsrätten framför inteckningar. Om därför såsom påföljd för nyttjanderättshafvarens bristande åt sina skyldigheter enligt aftalet i nu förevarande hänseenden stadgas, i stället för förverkande, att afgälden för vattenfallsrätten skall utgå med väsentligen förhöjdt belopp, lärer kronan kunna med tillbörligt eftertryck göra sin vilja gällande utan att långgifvarens rätt helt och hållet äfventyras. Därest den sålunda förhöjda afgiften icke betalas, kan nämligen vattenfallsrätten utmätas och exekutivt försäljas på sätt, som för utmätning och dylik försäljning af fast egendom är stadgad. Kronans fordran för afgäld utgår därvid såsom nämndt med förmånsrätt framför inteckning, hvadan å ena sidan kronans rätt alltid bör vara tryggad, medan å andra sidan möjlighet beredes för inteckningshafvaren att genom inköp af vattenfallsrätten till högre belopp än den förfallna afgälden bevaka sitt intresse och själf träda i nyttjanderättshafvarens ställe under återstoden af upplåtelse tiden. Någon motsvarande förmånsrätt för arrende finnes däremot icke, och arrenderätten kan ej heller exekutivt försäljas, hvadan en bestämmelse om förhöjdt arrende icke kan hafva samma verkan som i fråga om vattenfallsrätt. I aftal om vattenfallsrätt synes därför lämp-

ligen kunna föreskrivas, att afgälden skall utgå med ett väsentligen förhöjdt belopp, om nyttjanderättshafvaren gör större afvikelser från de godkända ritningarna till anläggningen eller icke ställer sig till efterrättelse af vattenfallsstyrelsen meddelade föreskrifter i och för anläggningens utförande på ändamålsenligt och betryggande sätt, eller om han för annat ändamål än som i aftalet förutsatts tager vattenkraften eller energien i anspråk till sådan omfattning, att det ursprungliga ändamålet eftersättes. Något uttryckligt stadgande i här berörda afsenden synes dock icke böra intagas i grunderna, då där eljest icke meddelats några bestämmelser rörande afgäldens belopp. Det lär emellertid kunna förut sättas, att vattenfallsstyrelsen vid uppgörande af kontrakt skall tillse, att kronans intressen i förevarande hänseenden blifva behörigen iakttagna.

Såsom ytterligare korrektiv mot att nyttjanderättshafvaren tredskas med att göra betydande afvikelser från ritningarna eller utför anläggningen på slarfvigt och otillfredsställande sätt, torde i grunderna böra föreskrivas, att i aftalet må kunna stadgas, att vattenfallsstyrelsen äger utse sakkunnig person, som har att på nyttjanderättshafvarens bekostnad å arbetsplatsen kontrollera arbetets utförande och å kronans vägnar godkänna anläggningarna i den mån de utförts eller fullbordats. Ett sådant stadgande skulle tjäna till säkerhet jämväl för nyttjanderättshafvaren, som därigenom kan förskaffa sig visshet att vattenfallsstyrelsen ej efter arbetets verkställande eller fullbordande vägrar godkänna det samma.

Slutligen torde böra föreskrivas, att vattenfallsstyrelsen skall äga att låta inställa arbetet, därest större afvikelse från ritningarna äger rum eller anläggningen utföres i strid mot af styrelsen meddelade föreskrifter.

På grund af hvad jag sålunda anført, hemställer jag, att Eders Kungl. Maj:t behagade föreslå Riksdagen att för sin del besluta,

dels att de i 2 § af kungl. kungörelsen den 4 juli 1910 angående grunder för förvaltningen af vissa kronan tillhöriga vattenfall meddelade bestämmelser skola utbytas mot följande stadganden:

»2 §.

Där vattenfall, som förvaltas af vattenfallsstyrelsen, icke tagits i anspråk för kronans räkning, ankomme på Kungl. Maj:t att förordna, huruvida det må af kronan med eller utan utmål af mark upplåtas åt annan till nyttjande. Har förordnande meddelats om upplåtelse till nyttjande af vattenfalls lägenhet, som nu sagts, skall lägenheten i enlighet

med här nedan stadgade grunder genom styrelsens försorg upplåtas på arrende eller med vattenfallsrätt.»

dels ock att till omförmälda grunder skola fogas följande nya stadganden:

»18 §.

Där vattenfallslägenhet skall upplåtas med vattenfallsrätt, skall hvad här ofvan i 3—5 och 7—15 samt 17 §§ är föreskrifvet beträffande arrende äga motsvarande tillämpning; dock att upplåtelse af vattenfall i obebyggt skick må, utan hinder af stadgandet i 4 §, ske för en tid af intill nittiofem år. Afser sådan upplåtelse längre tid än sextiofem år, äge nyttjanderättshafvaren ej optionsrätt att få vattenfallslägenheten till sig ånyo upplåten, utan vare pliktig att vid utgången af upplåtelse-tiden afträda vattenfallet och utan lösen till kronan afstå de honom tillhöriga, å lägenheten befintliga vattenverksbyggnader äfvensom annan i aftalet angifven, honom tillhörig och å lägenheten befintlig egendom, som erfordras för vattenkraftanläggningens drift. Bestämmelse om hvad sälunda skall gälla skall intagas i upplåtelsehandlingen.

19 §.

I aftal om vattenfallsrätt må kunna stadgas, att vattenfallsstyrelsen äger utse sakkunnig person, som har att på nyttjanderättshafvarens bekostnad å arbetsplatsen kontrollera arbetets utförande och å kronans vägnar godkänna anläggningarna i den mån de utförts eller fullbordats.

I aftalet skall föreskrifvas, att, om nyttjanderättshafvaren vid utförande af vattenkraftanläggningen gör större afvikelse från de af vattenfallsstyrelsen godkända ritningarna till anläggningen eller icke ställer sig till efterrättelse de föreskrifter, som af vattenfallsstyrelsen meddelats i och för anläggningens utförande på ändamålsenligt och betryggande sätt, vattenfallsstyrelsen skall äga att låta inställa arbetets vidare fortsättande.

Därest i aftalet stadgas skyldighet för nyttjanderättshafvaren att inom viss föreskrifven tid hafva påbörjat arbetet med vattenfallets bebyggande eller hafva fullbordat anläggningen i dess helhet, må tillika, om särskilda skäl föranleda därtill, i aftalet intagas bestämmelse därom, att nyttjanderättshafvaren, i händelse af väsentlig försummelse i nämnda hänseende, skall, om sådant å kronans vägnar yrkas, anses hafva förverkat vattenfallsrätten och kronan förty vara berättigad att uppsäga aftalet; dock att, om uppsägning ej skett inom sex månader från den tid, då arbetet skulle hafva varit påbörjadt eller anläggningen

fullbordad, kronan sedan ej äger åberopa nyttjanderättshafvarens försummelse härutinnan såsom grund för hans skiljande från vattenfallsrätten.»

Hvad departementschefen sålunda hemställt, däri statsrådets öfriga ledamöter instämde, behagade Hans Maj:t Konungen bifalla samt förordnade, att proposition i ämnet af den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skulle aflåtas till Riksdagen.

Ur protokollet:

Henrik Nissen.